

ПРЕКРАСНЕ ТА ПОТВОРНЕ В ПОЛІТИЦІ

Кажуть, що в редакції газети “Star”, коли в ній працював Ернест Хемінгуей, над робочим столом кожного журналіста висіла така пам’ятка: “Забороняється вживати слова: прекрасно, блискуче, неперевершено... Автор цієї настанови мав рацію. Згадані слова схожі на турецьку біжутерію: блискучі та дешеві. Слова про красу взагалі дешеві. Бо краса або вже є в самих словах, або її немає взагалі, скільки б не повторювалося слово “краса”. Скидається не те, що естетичні студії приречені на банкрутство. Скидається.., якщо під естетикою розуміти зяте повторювання слів “прекрасно, блискуче, неперевершено”. Одначе, це – вульгарне розуміння естетики. А яке ж не вульгарне? Розгорнімо будь-яке академічне видання й прочитаємо: “Естетика – наука про красу” [1]. А про потворне? Чи вивчає естетика потворне? Звісно. Та чи будь-яке потворне вивчає естетика? Мабуть, що ні. Напевно тільки те потворне, яке виражене так, що його й потворним назвати важко. Потворне, дивитися на котре гидко, а погляд відірвати важко. Пригадую в телеінтерв’ю художник Поярков розповідав про те, як він, вступаючи до художнього інституту, подав на конкурс творчих робіт графіку: зображення усіляких химер. Ректор, оглянувши доробок, сказав: “Приймімо цього хлопчину, намальоване ним усе таке гидке, але так цікаво роздивлятися”. Щось схоже розповідав і Богдан Жолдак. Але він говорив не про доробок, а про творчі плани: “Я хочу зняти фільм, у якому неодмінно мають бути такі кадри: Париж, блакитне небо, Ейфелева вежа, а нею деруться бідні карлики й із височини справляють нужду, долі отак падають, падають фекалії”. Чудернацька фантазія в пана Жолдака. Однак тому він і визначний митець. Погодьмося, придумано чудово. Згадаймо й рядки із “Вечорів” Миколи Гоголя: “Коваль Вакула на дозвіллі бавився пензлем. Ікона його роботи із зображенням чортів і страждальних грішників висіла в церкві. Жінки приводили дітей, показували пальцем на намальованого чорта й казали: глянь, яка кака. Найнепристойніші речі, якщо до них докладуть руки Вакула, Поярков і Жолдак, стають найошатнішими”.

Аналогічним чином можна поглянути й на зображення красивих речей. Найнешасніша та вродливиця, образ якої спробує відтворити художник-нездара. Чудовий краєвид під його пензлем стає тривіальним набором рослин, дерев, хмарин і сонця в лівому верхньому куткові. Утім, припустімо, що художник виявився цілком управним і йому вдається точно передати риси гарної дівчини, а також вловити

настрое-вість краєвиду, то це ще не означає, що написані полотна прекрасні. Бо з таким самим успіхом майстром образотворчого мистецтва можна назвати будь-кого, хто взяв до рук фотоапарат. Тож і виходить, що краса не визначається відтворенням гарних речей, не полягає вона і в гарному відтворенні. Вона взагалі не пов'язана з самим лише відтворенням. То що ж є краса? Про це легше спитати, аніж відповісти. Владислав Татаркевич, як уже зазначалося в третьому параграфі першого розділу, проаналізувавши історію дефініції “прекрасне”, зауважує, що дослідники зрештою зійшлися на думці, що жодна дефініція неможлива. Адже й справді, “відкритими” є не лише естетичні поняття, а й поняття, наприклад, етичні. Бо, що є, зокрема, добро? Добро – не користь, не вигода, не втілення звичаю, не слідування закону, приписові та наказу. Добро – багато що “не”. Либонь, воно взагалі – “не”. Використовуючи феноменологічну методику, можна довго перераховувати чим не є добро, а чим воно є, тобто в чому його онтологічна сутність? – це вже збагнути вельми не просто, а, мабуть, і не можливо. З погляду релігійної філософії, можна зауважити: якщо Бог іменує себе Сущим, то буття і є Бог (принаймні є одним із його проявів), відтак питання про онтологічну сутність буття – це питання про сутність Бога. Хто наважиться відповісти на це питання, бажано вичерпно? Питання ставити – не хитра справа. Хитро відповідати на них – справа не найважливіша. Попри це ми намагаємося розрізнити добро та зло. І не завжди керуємося при цьому дефініцією. Попри відсутність прийнятних дефініцій прекрасного та потворного ми називаємо ті чи інші речі гарними, цінуємо їх, шаленіємо від них, обожнюємо їх. Для цього не потрібна дефініція. Потрібне чуття й бажано смак.

Елліни розглядали політику як одне із мистецтв. Поготів – найвишнійше мистецтво, царське мистецтво. Річ у тім, що, як пише Татаркевич, вони ототожнювали такі поняття, як ремесло (наприклад, випікання хліба), суспільно-політичну діяльність (суддівство, участь у ділах полісу), та власне мистецтво, як його розуміє сучасна культура (малювання картин, зведення споруд тощо). Бо всі ці заняття пов'язані з продукуванням певних речей за певними правилами. Наразі важить лише те, що античне трактування мистецтва не тотожне сучасному. Еллінське зараховування політики до мистецтв не є достатньою підставою для тлумачення політики з позицій естетики. Але чи потрібні підстави? Чи потрібно шукати авторитети? Хіба конче необхідні авторитет, учення, теорія і все таке інше щоб назвати одну річ прекрасною, а іншу потворною? Звісно, ні. Потрібне чуття й отой смак, за який я вже згадував. Спершу чуття та смак, а потім ставлення та розуміння, і вже аж затим – теорії [2].

Як проявлятиметься прекрасне в політиці? Тобто, які риси політичного життя можна оцінити, керуючись естетичним чуттям? Аби відповісти на ці запитання потрібно з'ясувати: що виступатиме змістом чуття? А саме, розкрити епістемологічну й онтологічну точку тотожності. Себто, виявити, що може відчуватися (бути доступним чуттю епістемологічно), й, що може бути відчутим (приналежним речі онтологічно).

Наразі вважаю за потрібне взяти до уваги категорії, надзвичайно рельєфно виокремленні впродовж розвитку естетичної думки. Зокрема, це поняття: 1) “гармонія”, котре є центральним для Античності й стало основою так званої “великої теорії”; 2) “сяйво”, що було фактично відкрито Середньовіччям і доповнило поняття “гармонія”; 3) “грація”, котре стало предметом уваги в період Відродження. Поряд із цими достоту класичними поняттями гадаю за доцільне зауважити також наступні: 4) “експресія” – вельми важливе для новочасової культури; та 5) “деструкція”, що виразно проступило в естетичному чутті Новітньої доби [3]. Вважаю, що саме ці п'ять понять і відображають накопичену культурою гаму естетичного чуття.

Відтак потрібно простежити, які характеристики політичного життя підпадають під згадані поняття і можуть відчуватися за їхньою допомогою. Себто, потрібно знайти точки, в яких об'єктивні риси політичного життя адекватно співпадали з естетичними уявленнями.

Гармонія. Поняття “гармонія” є характеристикою певної структури. Відтак, вірогідно, що гармонія може описувати політичні системи: поділ влади, сув'язність владних інститутів, взаємозв'язок влади та громадських організацій. Цим поняттям передусім охоплюватимуться аспекти, котрі мають правову та звичаєву окраяність. Адже гармонія, перш за все, стосується форми, кшталту, внутрішніх і зовнішніх меж будь-якої сукупності.

Застосовуючи поняття “гармонія” до владних структур, потрібно брати до уваги їхнє походження. А всі структури, звісно, можуть мати два джерела: 1) ідеальне (ейдичне) та 2) синергетичне.

Ейдичне походження влади пов'язане з мисленням. Незалежно від того як глумачити витoki ідеї (об'єктивно-ідеалістично, в платонівському дусі, або трансцендентально, згідно з кантівською традицією) все одно, так чи інакше ми приходимо до зауваження ролі мислення. Адже пригадаймо: об'єктивна, вічна та досконала ідея проявляється в діяльності людини, виступає джерелом творчості завдяки “протіканню” в уяву, себто мислення. Відтак питання про особливості об'єктивного стану ідеї, фактично, втрачає першочергове значення. Так само й у Кантовому трактуванні об'єктивного буття ідеї, по суті, не має

значення звідкіля ці ідеї беруться: вони є вродженими (як вважав Августин Блаженний) чи мають своєю першопричиною апіорний досвід, котрий редукується до власне досвіду (апостеріорі). Як би там не було, а точкою, з якої можна розпочинати послідовне осмислення втілення ідей виступає мислення. Відтак гармонію політичної системи варто шукати в мисленні. А якщо точніше, то в законодавстві. Бо перед тим як надати політичній системі певних рис законодавець моделює її. Аспект моделювання варто уточнити. Згідно з Арістотелем, гармонія впливає з функціональності. Оптимальність виконання певного завдання і визначає гармонійність. Саме гармонію такого штибу ми й бачимо в природі. Кожна тварина є досконалою машиною для життєдіяльності. Лев – ідеальна машина для охорони прайда, гепард – для полювання на рівнинах, мавпа – для бланювання та нагадування людині, якою тій не варто бути тощо. Достоту арістотелівське розуміння гармонії можна помітити в архітектурі другої половини ХХ століття. Конструктивістський стиль був визначений функціональністю. Архітектори відмовились від прикрашення, прикрого тринькання коштів на балюстради та каріатиди, широкі сходові майданчики та все таке інше, що не використовується людиною в процесі реалізації життєвих потреб. Троєщина-Вигурівщина – апофеоз конструктивізму. Якщо я вже згадав за архітектуру, то варто зауважити, що народження постмодерну пов'язують із руйнуванням у США ідеального містечка, бо в ньому відмовилися жити люди. Згадати хоча б і долю міста Бразиліа, спроектованого геніальним Німейєром. “Кто ты? О, кто ты? Кто бы ты не был, / Город – вымысел твой”. Це рядки Бориса Пастернака про Петра І. Їх можна процитувати, мовлячи про Німейєра. Архітектор створив ідеальне місто. Дороги ідеальної ширини й довжини. Будівлі точної висоти на точній відстані одне від одного. Автостоянки, супермаркети, офіси, урядові палаци, житлові квартали. Між ними газони та сквери. Люди мали можливість жити в урбаністичному шедеврї. Живіть. Та коли прийшли люди, з'явилися ятки, дрібні крамнички, базари та смітники. Люди не вміють жити в ідеальному місті. Не цінують гармонії. Бо гармонія – це не характеристика життя. Гармонія – характеристика мислення. Життя повстає проти гармонії. І не тому, що воно не любить гармонію. А тому, що гармонія – це щось стороннє щодо життя. Так, зазвичай трапляється й із ідеальними політичними проектами. Їх моделюють. Експерти захоплюються їхньою досконалістю. А потім у їхніх структурах опиняються люди й псують досконалість. Аби-то псували та намагалися дати ради власній незграбності, а так вони ще й нарікають на політологів, котрі, мовляв, створюють непридатні до життя проекти. Згадати хоча б історію Пла-

тонової подорожі в Сіракузи. Істрія втілення ідеальної держави обернулася фіаско. Попри все, мислення досягає політичні структури за критерієм гармонії. І чинник функціональності береться до уваги передусім. Візьмімо, наприклад, класичну схему поділу влади, запропоновану Шарлем де Монтеск'є. Державна влада аналізується як функція. Відтак за функціями й поділяється на законодавчу, виконавчу та судову. Звернімо увагу й на те, що Монтеск'є не вдається до насилля над самим життям. Він не провадить свій поділ ригористично. Адже поряд із згаданими гілками виділяє й муніципальну владу, себто додаткову четверту форму реалізації влади. Муніципальна влада не є четвертою гілкою державної влади, а є цариною, недоступною для реалізації державної влади. Відтак поділивши владу по вертикалі на гілки, він ділить її й по горизонталі, на державну та муніципальну. З погляду функціональності запропонована Монтеск'є система є безперечно гармонійною. У концепції Монтеск'є є й аспект, який ми нині воліємо не брати до уваги. У структурі державної влади автор розглядає й інститут монархії. Проте монархію навіть незручно називати інститутом. Бо монархія і не інститут, і не влада як така, і навіть не держава. Монархія – це щось містичне. Щось таке, що не належить до сфери, котру можна раціонально осмислити й описати. Згідно з Монтеск'є, монархія перебуває над виділеними гілками влади. Вона є вершиною, в якій сходяться державні хребти. Вона фокусує й об'єднує державну владу. Бо там де є структурування системи, є розмежування функцій і повноважень має бути і засіб до об'єднання. Тому що розділивши владу на три гілки, виділивши сторонню їй муніципальну владу, потрібно зберегти цілісність держави, потрібно створити засоби узгодження та синхронізації. Цю роль і виконує монархія. І тому держава залишається державою, а не ареною бюрократичних воєн.

Будь-яка система має відповідати таким характеристикам: по-перше, вона має охоплювати весь шерег елементів, котрі систематизуються. Тобто, створюючи систему державної влади, варто точно усвідомлювати, що є, а що не є державою. Система не може не впорядковувати хоч якісь компоненти державної влади. Але при цьому не повинна поширюватись і на ті царини життя, котрі не стосуються державної влади. Це є характеристика *повноти* систематизації. По-друге, внутрішні елементи системи мають не перетинатись. Тобто один і той самий елемент не може входити до кількох структур. Наприклад, судові чи законодавчі функції не можуть реалізовуватись відомствами, що не входять до судової та, відповідно, законодавчої структур. Це друга риса, котру можна визначити як характеристику *розмежованості* системи. По-третє, структури системи мають бути

узгодженими, себто власне системними. Між усіма структурами має відбуватися інформаційний обіг. Розмежувати владні гілки – це пів справи. Але не вся справа. Система залишатиметься тоді системою, коли є центр, що виконує узгоджувальну функцію. Законодавці ухвалюють норми не задля самого процесу, а для того аби ними користувалися судді. Від-так і виконавці законів діють не за власним волінням, а згідно із законом. Це третя найважливіша риса системності, характеристика *уз-годженості*.

Виділені три характеристики впливають із елементарної логіки. Якщо ми поглянемо на владну практику та проаналізуємо за цими характеристиками політичну систему України, то дуже засмутимося.

Зазвичай, міркуючи про поділ влади, політики згадують за рівновагу владних гілок та противагу владних інститутів. Не потрібно великої політичної прозорливості, аби зрозуміти, що рівновага може перерости в звичайнісіньку бездіяльність. Згадаймо положення термодинаміки: протилежно спрямовані рівнодійні вектори створюють силу, що дорівнює нулю. Це і є абсолютна рівновага. Саме до такої нульової рівноваги і може привести взаємопоглинання впливів політичних інститутів. І вихід із такого болотяного спокою полягає не в наданні певній структурі додаткової енергії, кажучи мовою фізики, чи повноважень, за термінологією політології. А в наданні цілеспрямованого руху всій системі. Адже рух не суперечить уявленню про рівновагу. Навпаки, рівновага набувається саме в русі. Елементарним прикладом може правити – дзига. Вона неврівноважена, але саме в русі набуває стійкості. І коли Арістотель каже про функціональність як характеристику гармонії, то зрозумілим стає, що саме в реалізації державних завдань знімаються всі структурні перекоси й система набуває сталості.

Синергетичний підхід зосереджує увагу не спонтанному постанні системи з хаосу. Але хаос, це, звісно, занадто. Щось створити з хаосу дано не всім. Синергетика розкриває переростання “невизначеності” у “визначеність”. Вище я вже зазначав: терміни “визначеність” і, відповідно, “невизначеність” не коректні. Варто послуговуватися термінами “окраяність” і “неокраяність”. (Буду вдячним, якщо колеги вигадають ліпші терміни. А втім, мені подобаються ці.) Тож продовжу. Синергетика прагне показати: окраяність виникає з неокраяності. Промовистим прикладом синергетичної парадигми може бути фізичний експеримент: якщо в посудину, що має форму півкулі, кинути жменю горошин, то невдовзі вони симетрично розташуються в ній. У даному випадку причиною, що перетворює безладний рух на впорядкованість розташування є гравітація. Саме сила тяжіння, властива

матерії, зумовила утворення сонячної системи, галактик і взагалі всесвіту, мабуть. Гуманітарна синергетика надихається працями фізика Пригожина. Аби використовувати цю парадигму в гуманітаристиці, варто дати відповідь на запитання: яка сила впорядковуватиме світ цінностей, уявлень, звичаїв, прагнень, волі та сваволі? Я не збираюся відповідати на це запитання. Бо не поділяю синергетичного віросповідання. Однак у параграфі, присвяченому явищу принаднення розглядав роль насилля в політичному житті. Насилля в політиці – це гравітація в природі. Якщо, звісно, поділяти насильницьку теорію виникнення держави. На мою ж думку, такою силою може виступати не лише насилля, а й краса, розумність і святість. Усі вони володіють непоборною гравітацією, що притягує погляди людей, і приборкує їхні волі.

Політичну синергетику можна звести до таких тез: політична структура виникає поступово в процесі виокремлення конкурентних груп; політична система як окраяна цілісність постає в наслідок протиборства з іншими системами; саме окраєнням системи стосовно систем зовнішніх започатковується процес самоусвідомлення системи. Так зароджується те, що ми називаємо політичною ідеєю. Структурно цей процес аналогічний процесу окраєння понять у Гегелевій діалектиці. А резюме таке: спершу виникає система, а потім ідея системи. І процес цей має не творчий, а рефлексивний характер [4].

Позитивною рисою синергетичного підходу є розгляд системи в становленні. У свою чергу, якщо взяти до уваги Платонів погляд, за яким спершу є ідея, а потім її втілення, то уявлення про рух до неї потрібно вносити. Потрібно поставити запитання: що може змусити систему рухатись, що надає їй узгодженості, що уможливорює прояв її функціональності? Лише з поняття система, лише з оцінювання її як гармонійної не можна отримати відповідь на це запитання. Мова ж синергетику відповідь дає. Проте це не робить даний підхід винятково привабливим. Бо в гуманітаристиці він залишається іншомовним переказом гегелівської діалектики. Плагіатом, простіше кажучи.

Сяйво. Як точно висловився Плотін: гармонія просвічується. Точно зауважив і те, що є цілісні речі, які, однак, теж сяють, а тому постають для нас прекрасними. Що надає структурованій речі осяйності? Досконалість систематизації? Ні. Бо можна бездоганно систематизувати масив, але сяйва так і не отримати. Пропорційність структури? Ні. Адже і внутрішня структурованість ще не обов'язково веде до сяйва. Цілісність зовнішньої окраяності, форма, в яку органічно влітаються елементи? Також не завжди. Не всяка цілісність сяє. Сяйво

справді – прояв якоїсь іншої стихії, якій байдуже до структур і форм, цілісностей, чисел і пропорцій.

Сяйво буває двох типів: 1) світло та 2) віддзеркалення. Сонце світить у наслідок горіння, а Місяць сяє відображеним світлом. Відображають світло діаманти та позолочені церковні бані. Світло – це завше горіння. Світло – це завше випромінювання, самовичерпування, дарування зовнішньому світові власної енергії. Це творча благодать. У нашу культуру якимось непомітно вкоренилося слово “харизма”. Кожного навіженого самодура в нас чомусь називають харизматиком. А якщо цей придурок із садистичними нахилами займає ще й високу посаду, його з пристрасною улесливістю називають харизматичним лідером. Ми забуваємо, що з грецької харизма перекладається як благодать. Харизма – це не пригнічення, це не ярмо, це не насилля. Харизма це благодать – дарування блага, себто добродійність. Але в цій добродійності немає панської зверхності, немає і відтінку примхи. Це добродійність як спосіб буття. Ця добродійність не чекає подяки, не сподівається на уклінність, не жде слави мецената. Ісус казав: “Отець наш небесний дарує сонячне світло і добрим, і злим; будьте як Отець наш небесний. Це і є благодать. Бо вона не пов’язана із розрізненням. Вона універсальна. Для людської моралі всезагальна благодатність незрозуміла та неприйнятна. Люди ділять місця під сонцем на ліпші та гірші, виставляючи чіткі такси: одним пентхаус, з вікнами на стелі, аби сонечко яскравіше сяяло, а іншим темні підвали. Те, що ми називаємо мораллю не має жодного стосунку до благодаті. Мораль є лише системою розподілу благодаті загальної, створеної не людьми. Це така собі спекулятивна система розподілу Божої благодаті. Ділиться світло, земля, вода, ліси та луки, і повітря ділиться, все те, що не належить нікому. Та це вже інша тема”.

Чи були харизматичними лідерами Франклін Делано Рузвельт, Шарль де Голль, Уїнстон Черчилль? Звісно були. Чи був харизматичним лідером Адольф Гітлер? З формального погляду, так. Але з погляду суті харизматичності, ні. Бо в його ідеології не було й тіні універсальної благодатності. Він поділив світ на блондинів і брюнетів: першим світло, других на – органічні добрива. Те саме ми бачимо і в українській політиці. Пригадаймо плакат буремного 2004 року, на якому Україна була поділена на три частини: першого, другого та третього гатунку. А тепер згадаймо відомий вислів: “Те, що Петро каже про Павла, більше промовляє за Петра, аніж за Павла. Це Партія регіонів дивилася (і, мабуть, дивиться) на Україну, мов на тушу під сокирою м’ясника: є шматки першого, є другого гатунку, є те, що піде на корм пекінесам. Це не благодать. Це корисливість. Це поділ світу на

своїх і чужих, а потім на лояльних і непокірних. Це продовження спекулятивної практики під прикриттям слова мораль. Харизматичний лідер діє для всієї спільноти, ллє світло для всієї громади, і для тих, кому він подобається, і для тих, хто кривиться, користуючись дарованими благами. Харизматичний лідер має невичерпне джерело енергії, звісно не фізичної, не можливість дати в морду, чи “працювати над паперами” днями й ночами. Це енергія ідеї. Ідея світить. Вона горить у лідеріві, вижарює його дощенту, випалює лукавство та байдужість. Вона віддзеркалюється в одnodумцях. І навіть опоненти підкоряються його послідовності та безкомпромісності. Бо і вони починають служити ідеї, а не здирництву, ідеї, а не розбрату. Світлу, звісно, потрібні дзеркала, потрібні структури, котрі, мов діамантові грані помножуватимуть промені, граючи його відтінками.

Політична думка свого часу переймалася запитанням: яке єство людини, добре чи зле? Руссо гадав, що людина добра. Тієї самої думки був і Маркс. А Гоббс і Кант підозрювали, що єство це гниле та зле. Що тут гадати. Психологи наполягають: якою б не була людина первинно, згідно із задумом Творця, кожній людині хочеться почуватися доброю. Можливо тому, що добрі люди довше живуть, їх не зжирє ненависть. Благодать пробуджує в людині добрі риси. Вона не може перемайструвати людину. Але вона може не поділяти людей, а об'єднувати, спонукати служити не партикулярній вигоді, а загальній ідеї. Для крадіяства більш підходящий час – темрява, для справ добрих – світлий час.

Світлу потрібна гармонія. Саме там, де світло примножується її й можна помітити. Була колись дитяча іграшка, котра називалася калейдоскоп. Це був циліндр із люстерками, розташованими одне навпроти одного. А в середину циліндра були засипані різнобарвні скельця. Обертаючи циліндр можна було бачити як утворюються візерунки, схожі на мусульманські орнаменти. У цій іграшці світло та дзеркала перетворювалися на бездоганну симетричність хаотичний рух скелець. Життя неможливо впорядкувати. Однак можна в безладі за допомогою світла та віддзеркалень створити несподівану гармонійність.

Грація. Слово “грація” схоже на українське “гратися” й італійське “граціо”. Ці слова чимось подібні й за духом. Нагадують трьох грацій з картини Ботічеллі “Весна”. У них є стриманість і розміреність, навіть розніженість. Осмисленість, що узгоджується з чулістю. Є певна доречність і вчасність. Ці слова резонують із простором, ситуацією та намірами. Грація відображає рух, точніше рухливість. У ній є плинність, стрімкість, нестримна та затамована готовність до бурхливості та зле-

ту. Грація – це функціональність, що повсякчас змінюється. Вона зростає і пригальмовується, вибухає ферматами й тане п'яно. Це безтурботна втіха, втікання від клопотів і тиха радісність. Це витонченість і манірність. Салонність і куртуазність. Це шляхетність, прикметою якої стала не важка шабля, а полонез і мазурка. Це не лицарський меч, а лицарська шпага. Це не тріумфальна арка, а парковий портик. Так, це декаданс і приреченість на занепадництво.

Нікколо Макіавеллі не любив усе це “ля-ля-ля”. Він жадав бачити людей із суворим характером. Він писав, добираючи дієслова, а не прикметники. Але писав вельми граційно. А потім, перечитуючи, мабуть, плакав й уявляв як йому аплодують, стримано вклонявся, притримуючи поли пурпурової мантиї, й казав “грацію”.

Експресія. Це дві долоні простягнені до очей. Їм кортить ухопити очні яблука й жонглювати ними. Це колір, що випинається за межі форми, мов зависла над скатертиною рідка серветка червоного вина зі скалками розбитого фужера. Це наповнені кров'ю шланги, що пульсують на шиях скакунів і спітнілих танцівниць. Це мозок, що захлимається накачаною серцем кров'ю і висмикнутий з кишені білий носовичок, яким можна зібрати червоний надлишок на ніздрях і губах. Це мокрі від поту брови й зіпсуті ним накладні комірці та маніжка. Це жовтий пісок на колесах відкритої карети і на холодних ніжках засмаженого курчати, з'їденого на траві. Це газові ліхтарі та жерстяні мансарди. Це товстий Бальзак і масний Мопассан. Це ще блідий Бодлер і вже не Бодлер. Це сифіліс і сухоти. Ліпше вже сифіліс, аніж сухоти. Але іноді трапляється і те, і друге.

Деструкція. Це Європа, вписана в чорний квадрат Казимира Малевича. Це матеріалізація марень божевільного Ніцше. Це комплімент Шопенгауеру. Це риби, що оцінюють комфортабельність “Титаніка” та вгодваність пасажирів. Це пшениця, спалена в паровозних топках. Це євреї, які нудьгують за гетто і Сполученими Штатами. Це набій у нагані Принца Караджича. Це Маяковський на руках у повій біля охопленого полум'ям будинку. Футуристи цілують залісні губи радіаторів. А марксистки точать ножі. Це ускладнення хворобливого атеїзму.

І нарешті про *потворне*. Це міщанин-шляхтич, що розмовляє прозою, доки його не чує Мольєр. Але щойно той звертає увагу на особливості мовлення, потворне зникає й не знати звідкіля береться прекрасне, в даному випадку комічну.

Потворне – це світ, у якому немає жодного митця.

Література

1. Гулыга А.В. Принципы эстетики. – М.: Политиздат, 1987. – 286 с. – С. 5.
2. Естетика: підручник / Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк; за заг. ред. Л.Т. Левчук. – 2-ге вид., доповнене і перероблене. – К.: Вища школа, 2005. – 431 с. – С. 6-7.
3. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання / Пер. з пол. В. Корнієнка. – К.: “Юніверс”, 2001. – 368 с. – С. 112.
4. Естетика: підручник. – С. 77.
5. Бранский В.П. Искусство и философия. – Калининград, 1999. – С. 400.
6. Бердяев Н.А. Кризис искусства. (Репринтное издание). – М.: СП Интерпринт, 1990. – 48 с.
7. Корнієнко В.К. Політичний ідеал: проблеми еволюції та втілення в умовах сучасного суспільного розвитку. Автореф. дис. ... доктора політ. н. – К., 2002. – 33 с. – С. 17.